

Andraspråksperspektiv i den tidiga läs- och skrivundervisningen

Karin Pettersson, Nationellt centrum för svenska som andraspråk

Denna text är skriven av en medarbetare vid Nationellt centrum för svenska som andraspråk, med lång erfarenhet som lågstadielärare och lärare i svenska som andraspråk. Texten gör inte anspråk på att täcka hela språk-, läs- och skrivutvecklingen. Författaren beskriver några utmaningar som elever som lär sig läsa och skriva på ett andraspråk kan möta och visar hur lärare kan stötta eleverna genom att planera undervisningen utifrån ett andraspråksperspektiv. De undervisningsaktiviteter som presenteras utgör exempel på aktiviteter som, när de används systematiskt och regelbundet, kan bidra till att främja elevernas språk-, läs- och skrivutveckling. För sammanhanget relevant forskning lyfts fram kortfattat för att motivera de valda arbetssätt som beskrivs.

Centrala begrepp i texten

Texten fokuserar på den tidiga läs- och skrivundervisningen för elever som utvecklar svenska som andraspråk. Även om huvudfokus ligger på läsundervisning används begreppet *läs- och skrivundervisning*, eftersom den tidiga läs- och skrivutvecklingen är nära sammanlänkad och utvecklas i ömsesidighet (Myrberg, 2003).

I texten används begreppen *modersmål*, *förstaspråk* och *andraspråk* utifrån följande definitioner. Det eller de språk en individ först tillägnar sig benämns *förstaspråk* eller *modersmål* (Abrahamsson & Bylund, 2012). Begreppen används synonymt i texten. En person kan ha flera förstaspråk. Språk som lärs in efter att förstaspråket etablerats benämns *andraspråk*. Det är alltså ordningsföljden i inläringen, snarare än graden av behärskning, som avgör om ett språk räknas som förstaspråk eller andraspråk (Abrahamsson & Bylund, 2012).

För att förstå de utmaningar elever som lär sig läsa och skriva på sitt andraspråk kan möta, tar texten utgångspunkt i beskrivningen av språkets *bas* och *utbyggnad* (Viberg, 1993). Bas syftar på tidigt utvecklade delar av språket, som ljudsystemet (fonemen), vanliga ord och grundläggande grammatik. Utbyggnad omfattar de delar av språkbehärsningen som främst utvecklas i skolmiljön. Det handlar bland annat om bokstavskännedom – att kunna identifiera en bokstav och ange dess namn och fonem (språkljud) – samt om att läsa och skriva, utveckla ett mer skolspråkligt ordförråd och behärska avancerade grammatiska strukturer.

Även om variationen i språkbehärskning kan vara stor vid skolstart hos alla barn, behärskar elever med svenska som modersmål i regel basen när de börjar skolan, vilket gör att undervisningen kan fokusera på utbyggnaden. Elever med svenska som andraspråk kan befinna sig i olika skeden av att bygga upp språkets bas, vilket innebär att undervisningen delvis behöver läggas upp på ett annat sätt. Det krävs därför att undervisningen både stärker basen och strukturerar arbetet med utbyggnaden.

Andraspråksperspektiv

Undervisning ur ett andraspråksperspektiv är inte bara språkutvecklande utan andraspråksutvecklande. Kommentarmaterialet till ämnet svenska som andraspråk beskriver att andraspråksperspektiv innebär att undervisningen medvetet möter de behov som elever med ett andraspråk under utveckling kan ha (Skolverket, 2022). Läraren utgår från att elevens svenska är under utveckling, samtidigt som eleven har värdefulla kunskaper i andra språk. Undervisningen planeras därför med utgångspunkt i elevens tidigare kunskaper, erfarenheter och kulturella referensramar. Den inkluderar även jämförelser med språk eleven redan kan för att stödja uttal, språkliga strukturer samt förståelsen av ord och begrepp (Cummins, 2017).

Vidare utgår undervisningen från var eleven befinner sig i sin andraspråksutveckling och tar sikte på de språkliga förmågor som eleven behöver utveckla. För att detta ska bli möjligt krävs stöttning på rätt nivå samt många tillfällen till interaktion där eleverna får använda språket aktivt i meningsfulla sammanhang (Gibbons, 2018; Lindberg, 2013).

Att lära sig läsa och skriva på sitt andraspråk

Att lära sig läsa och skriva är en kognitivt krävande process för alla elever. För elever som gör detta på ett andraspråk kan utmaningen bli ännu större. Hur stor utmaningen är beror på flera faktorer, till exempel hur likt eller olik elevens modersmål är svenskan, tidigare litteracitetserfarenheter samt hur väl eleven har utvecklat sin språkliga bas på sitt/sina förstaspråk och på svenska (Grabe & Yamashita, 2022).

Även om de grundläggande processerna för att avkoda är desamma oavsett om eleverna har svenska som modersmål eller andraspråk, skiljer sig förutsättningarna för att utveckla denna färdighet. Eleverna kan till exempel möta utmaningar kopplade till det svenska språkets ljudsystem. Språkfärdigheter som hörförståelse och muntlig språkförmåga påverkar också läsinläringen (Riad & Lim Falk, 2025).

Texten kommer nu att lyfta fram exempel på hur undervisningen kan utformas för att skapa goda förutsättningar för läs- och skrivinläring för elever som lär sig läsa och skriva på sitt andraspråk.

Att träna bokstavskänedom och fonemmedvetenhet i undervisningen

Bokstavskänedom innebär att kunna känna igen bokstaven visuellt samt ange dess namn och fonem (Westlund, 2012). Att uppmärksamma fonemen (språkljuden) är en central del i den tidiga läs- och skrivundervisningen. För elever med svenska som andraspråk kan detta vara särskilt utmanande, eftersom språkljuden kan vara nya eller okända.

Riad och Lim-Falk (2025) betonar att andraspråkläsare behöver få lära sig att särskilja samtliga fonem i det nya språket och koppla dem till rätt skrivtecken utan att blanda ihop dem. För att undervisningen ska bli effektiv behöver läraren ha kunskap om vilka svenska fonem som kan vara särskilt utmanande för de specifika elever man undervisar. Med denna kunskap kan undervisningen byggas kring likheter och skillnader mellan svenska och elevernas modersmål, vilket gör elevernas språkliga resurser till en tillgång i undervisningen.

Enligt Zetterholm (2017, 2022) kan ett kontrastivt arbetssätt – där elever som lär sig läsa och skriva på sitt andraspråk får jämföra svenska vokaler och konsonanter med andra språk de kan – underlätta för eleverna att urskilja och uttala svenska fonem. Ett sådant arbetssätt förutsätter förståelse för elevernas språkliga bakgrunder, och här spelar modersmållärare och studiehandledare en central roll. Genom att bidra med insikter om elevernas språk hjälper de till att synliggöra skillnader och likheter mellan språken, vilket ger läraren värdefull information om vad som kan kräva extra uppmärksamhet i avkodningsundervisningen.

Svenska språket har ett ovanligt rikt vokalsystem jämfört med många andra språk. Det har nio vokaler som uttalas på 18 olika sätt. Det kan bli en utmaning för elever med andra modersmål, till exempel arabiska som bara har tre vokalljud. Även vissa konsonanter kan vara svåra att urskilja och uttala, till exempel skillnaden mellan /p/ och /b/ eller /f/ och /v/. I både arabiska och somaliska saknas de tonlösa ljuden /p/ och /f/, medan de tonande motsvarigheterna /b/ och /v/ finns. Det kan leda till att elever säger eller skriver *brata* i stället för *prata* eller *vröken* i stället för *fröken* (Zetterholm, 2017, 2022).

För att kunna utforma den tidiga läsundervisningen utifrån elevernas behov är det viktigt att kartlägga bland annat förmågan att göra fonemsyntes, fonemsegmentering och bokstavskänedom men även fonemdifferentiering och uttal. Fonemdifferentiering innebär att kunna skilja mellan fonemen i svenska språket. Att kartlägga bokstavskänedom och fonemdifferentiering kan göras genom att låta eleven upprepa fonemet som läraren uttalar och därefter peka på rätt bokstav samt säga vad den heter.

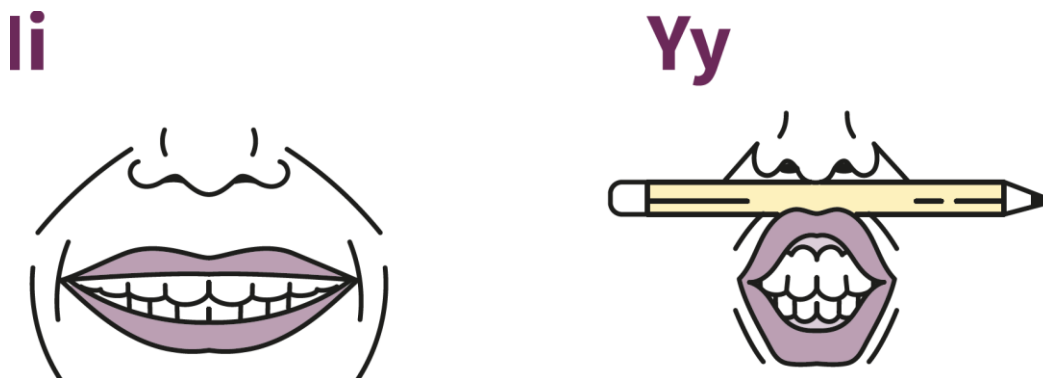
Variera med att låta eleven uttala fonemet till en bokstav som läraren pekar på. Den här kartläggningen ger ett värdefullt underlag för undervisningens fokus på fonem.

Exempel på undervisningsaktiviteter

- **Ljudjakt i klassrummet.** Läraren säger ett fonem, till exempel /v/. Låt eleverna leta efter föremål i klassrummet som börjar med det ljudet. Låt dem sedan säga ordet högt och lyssna tillsammans. Detta tränar både fonemmedvetenhet och ordförråd.
- **Munmotorik och spegelövningar.** Läraren modellerar ett fonem både genom att forma munnen och visa en bild som illustrerar hur munnen formas. Låt eleverna härma ljuden samtidigt som de tittar på läraren eller bilden för att se hur ljuden formas. Använd gärna speglar som eleverna kan titta i medan de övar på att forma munnen. Variera fonemen och gör övningar med både enskilda ljud och ljudpar som eleverna ofta blandar ihop (till exempel /i/-/y/ eller /o/-/u/).

Figur 1

Hur munnen formas vid bokstavsljudet i respektive y

- **Ljudmemory.** Använd kort med bilder. Låt eleverna para ihop kort med ord som börjar med samma fonem, till exempel *fika* och *får*. Låt dem säga orden högt och lyssna på ljuden.
- **Fonemanalys.** Låt eleverna öva på att identifiera fonemet i början, slutet och inuti ord. Fokusera extra på de fonem som eleverna har utmaningar att urskilja, uttala och särskilja från varandra som till exempel /b/-/p/ eller /o/-/u/. Det kan tränas genom övningar där eleverna byter ut ett fonem i ett ord för att bilda ett nytt, till exempel bil – pil eller bur – bor.
- **Koppla bokstav till ljud (grafem till fonem).** Visa en bokstav och låt eleverna uttala motsvarande bokstavsljud. Uttala ett bokstavsljud och låt eleverna identifiera motsvarande bokstav. Läraren kan också skriva några bokstäver på

tavlan och uttala ett av bokstavsljuden, och eleverna pekar på rätt bokstav. Välj bokstäver utifrån vilka bokstavsljud som eleverna har störst utmaningar med.

- **Spela bokstavsbingo.** Dela ut bingobrickor med bokstäver på. Uttala bokstavsljud som eleverna upprepar och markerar på sina brickor tills de får bingo. Detta kan varieras med att läraren säger ett ord där eleverna ska urskilja första eller sista ljudet, vilket eleverna uttalar och markerar på sina brickor.
- **Jämförelser med andra språk.** Låt eleverna få jämföra hur bokstäver i det svenska alfabetet uttalas på svenska och på andra språk, om motsvarande fonem finns i andra språk, samt utforska olika skriftsystem och skrivriktningar.

Genom att regelbundet använda dessa och liknande aktiviteter ges eleverna fler möjligheter att utveckla sitt uttal och sin fonemmedvetenhet, vilket är avgörande för läs- och skrivinläringen (Høien & Lundberg, 2013; Riad & Lim Falk, 2025).

Avkodningsförmåga på svenska som andraspråk

Avkodning är en grundläggande del av läs- och skrivinläringen. I klassrummet innebär det att eleverna tränar på att koppla bokstäver och bokstavskombinationer till rätt ljud och sedan ljudar ihop till ord.

I läsundervisning utifrån strukturerad ljudningsmetod introduceras vanliga vokaler och konsonanter med hålljud först eftersom det underlättar sammanljudningen av bokstävers fonem till ord (Høien & Lundberg, 2013). De bokstäver som vanligtvis introduceras först är S, A, L, O, R, E, N, I, V, M.

Det är viktigt att den första avkodningsundervisningen bygger vidare på det eleverna redan kan. Genom kartläggningen av elevernas bokstavskänedom kan läraren utgå från bokstäver vars fonem eleverna är säkra på att urskilja och avvakta med de bokstäver som är mer utmanande. Det ökar chanserna att eleverna lyckas koppla bokstav till fonem och sätta ihop bokstäverna till ord. De vanligaste konsonantfonemen i världens språk är /m/, /l/ och /s/, och de vanligaste vokalfonemen är /i/, /a/ och /o/, som i fin, katt och sol.

De bokstäver vars fonem eleverna har utmaningar att urskilja och uttala behöver få extra fokus så att eleverna automatiserar grafem-fonemkopplingen. Enligt Riad och Lim Falk (2025) behöver andraspråkläsare få mycket tid till träning för att stärka både avkodningsförmåga och fonemdifferentiering.

Inledningsvis tränar eleverna på att avkoda och skriva korta ljudenliga ord, till exempel ”sol”, ”le” och ”rena”. Därefter introduceras längre och även ljudstridiga ord, till exempelvis ”göra” och ”regn”. Det är viktigt att ge tid till mycket repetition och att koppla arbetet till meningsfulla sammanhang, till exempel genom att läsa och skriva

enkla meningar med för eleverna känt innehåll. Läraren behöver kunna erbjuda så kallade småböcker och andra enkla texter med innehåll som intresserar eleverna.

När elever har lärt sig att avkoda ord behöver de träna för att bli allt snabbare och säkrare för att uppnå det som kallas automatiserad avkodning (Fredriksson & Taube, 2025). Målet är att eleven ska kunna läsa ord utan att behöva stanna upp och ljuda varje bokstav. Dock stannar även erfarna läsare upp vid nya ord och ljudar, vilket är en bra strategi.

Automatiserad avkodning är en förutsättning för att uppnå läsflyt, vilket kräver att mycket tid läggs på träning. Läsflyt innebär att eleven kan läsa hela meningar och texter med noggrannhet, anpassat tempo och lämplig prosodi (National Reading Panel, 2000). Lämplig prosodi innebär betoning, ljudläge och frasering. Läsning med säker prosodi indikerar att eleven förstår det hon eller han läser. Då prosodin på förstaspråket befästs tidigt har elever med svenska som sitt förstaspråk sällan utmaningar med prosodin medan elever med svenska som andraspråk kan ha det. Det kan till exempel handla om utmaningar med rätt betoning i ord som *tomten* (runt huset) och *tomten* (som kommer på julen), eller att kunna skilja på prosodin i ett påstående och en fråga. För att eleverna ska uppnå läsflyt behöver läraren uppmärksamma eventuella utmaningar med prosodin och ta upp det i undervisningen.

Exempel på undervisningsaktiviteter

- **Gemensam högläsning med fokus på ljud och prosodi.** Elever och lärare ljudar och uttalar ord och hela meningar tillsammans.
- **Träna avkodning i par:** Låt eleverna ljuda ord tillsammans.
- **Särskilja vokaler.** Träna eleverna i att skilja på olika vokalfonem genom att sätta ihop olika vokaler med samma konsonant som till exempel sa, se, si, so, su, sy, så, sä och sö. Uppmärksamma eleverna på att det blir både riktiga ord och nonsensord och att fokus är på att ljuda ihop bokstäverna. Ljuda först bokstavskombinationerna tillsammans. Peka sedan på orden och låt eleverna ljuda orden tillsammans och variera med att läraren ljudar ett ord som de pekar på. Klassen kan sedan leka en lek där en elev får gå ut ur rummet. De andra väljer ett av orden som blir det hemliga ordet. Eleven som gick ut kommer in och pekar på ett ord i taget medan klasskamraterna ljudar ihop ordet fram tills eleven hittar det hemliga ordet. Klassen ropar då ”Hittat!”.
- **Skriva egna ord.** Låt eleverna skriva ord med de bokstäver som tränas för att befästa kopplingen mellan bokstav och ljud.
- **Öva på prosodi.** För att lära sig hur prosodin skiljer sig mellan ett påstående och en fråga behöver eleverna förstå hur intonation och betoning påverkar betydelsen av en mening. Läraren kan börja med att säga samma fras som både

påstående och fråga, till exempel *Du gillar katter.* och *Du gillar katter?* och förklara skillnaden i tonhöjd – att den stiger i slutet av en fråga medan den är mer jämn i ett påstående. Låt eleverna upprepa fraserna efter läraren för att träna på rätt prosodi. Därefter kan läraren variera med fler exempel och låta eleverna sortera meningarna i kategorierna fråga eller påstående. I nästa steg får eleverna arbeta i par och turas om att säga meningar som frågor och påståenden till varandra.

- **Automatisering – att bli snabb och säker**

När eleverna kan avkoda ord behöver de träna för att få ett flyt i läsningen.

Använd metoder som:

- Repetitionsläsning av samma text flera gånger.
- Parläsning där elever turas om att läsa och stöttar varandra.
- Tidsbegränsad läsning för att öka antalet ord per minut.

Välj texter med både välkända och några nya ord som förklaras i förväg.

Elever med annat modersmål än svenska kan behöva mer tid för strukturerad undervisning om kopplingen mellan fonem och grafem. När undervisningen planeras med detta i åtanke ökar chanserna att alla elever får det stöd de behöver för att utveckla sin avkodningsförmåga. För elever med svenska som andraspråk kan luckor i den språkliga basen innebära att de, även efter att ha automatiserat avkodningen, måste stanna upp oftare för att avkoda nya ord (Winlund et al., 2017). Detta påverkar läsprocessen, läsflytet och i förlängningen läsförståelsen (Grabe & Yamashita, 2022).

Att synliggöra hur ord byggs av morfem

Forskning visar att undervisning i morfem (ordens minsta betydelsebärande delar) stärker elevers läs- och skrivutveckling (Taube et al., 2015). Att förstå hur ord är sammansatta av morfem har betydelse både för avkodning och språkförståelse. Det är viktigt för alla elever, men ofta mer utmanande för elever som utvecklar svenska som andraspråk. De behöver därför få undervisning i hur ord kan delas upp i rotmorfem (morfem som självständigt kan fungera som ord), prefix (förstavelser) och suffix (ändelser). Genom att lära sig hur ord är uppbyggda av morfem kan elever lättare tolka och förstå nya ord. Man kan till exempel undersöka vad som händer med ordet *säker* när prefixet *o-* läggs till och det bildas *osäker*, eller hur *läsa* förändras till *läsning* när suffixet *-ning* sätts till.

Exempel på undervisningsaktiviteter

- **Skapa nya ord tillsammans.** Utgå från ett enkelt och välkänt ord, till exempel ordet *läsa*. Skriv ordet på tavlan och lägg till olika prefix och suffix och bilda

nya ord tillsammans med eleverna, såsom läsning, högläsning, läsläxa, läsbar och oläsbar. Skriv upp orden på tavlan så att alla kan följa hur de byggs.

- **Samtala om ordens delar och betydelse.** Diskutera vad varje ord betyder, vilka delar det består av och hur betydelsen förändras när ett prefix eller suffix läggs till.
- **Bygg egna ord med morfemkort.** Låt eleverna arbeta i par eller små grupper med andra grundord och bygga egna ord med hjälp av morfemkort.

Genom detta och liknande arbetssätt tränar eleverna både på att segmentera ord och förstå orddelar i ett meningsfullt sammanhang. Det stärker medvetenheten om språkets struktur – vilket gynnar både läsning och skrivning.

Ordförrådets betydelse för läsinlärningen

Språkförståelse är lika avgörande som avkodning för att utveckla läsförmåga. Till språkförståelse hör förståelse för innehåll, kulturell förståelse, bakgrundskunskaper, språkets struktur och metakognitiv förmåga (Duke & Cartwright, 2021). Ordförrådet är den enskilt viktigaste faktorn för språkförståelsen och påverkar läsinlärningen, eftersom avkodningningen underlättas när orden är välbekanta (Quinn et al., 2015). I förskoleklass och årskurs ett är de flesta texter som eleverna läser anpassade för elevernas tidiga läsutveckling. De består främst av ord som hör till språkets bas och som de flesta elever med svenska som modersmål redan behärskar muntligt (Castles et al., 2018). För många elever med svenska som andraspråk kan däremot flera av dessa ord fortfarande vara okända.

De första orden som förekommer i läsläror brukar vara enstaviga och ljudenliga, vilket gör dem lämpliga ur ett avkodningsperspektiv. Men flera av dessa ord – som sil, vas, mor och ram – kan vara obekanta för många elever och särskilt utmanande för elever med svenska som andraspråk. Även om eleven kan ha motsvarande begrepp i sitt modersmål, betyder det inte att eleven förstår ordet på svenska. Variera därför läslärorens övningar med mer autentiska läs- och skrivaktiviteter som utgår från elevernas erfarenheter och språk. För elever som lär sig läsa på sitt andraspråk bör det finnas ett samband mellan undervisning i ordkunskap och träning av ordavkodning (Verhoeven, 2009).

Exempel på undervisningsaktiviteter

- **Skriv gemensamma ordlistor.** Låt eleverna benämna ord som börjar på den bokstav ni arbetar med och skriv gemensamma listor. Det kan även vara listor där orden innehåller bokstaven eller slutar på bokstaven. Ljuda orden högt tillsammans med eleverna samtidigt som ni skriver dem. De gemensamma

ordlistorna kan följas upp genom att eleverna arbetar i par och hjälps åt att skriva egna listor.

- **Gemensamma texter.** Skriv gemensamma texter som utgår från elevernas erfarenheter, till exempel en gemensam utflykt, en bok ni läst eller ett djur de är intresserade av. Texterna kan sedan läsas både gemensamt och av eleverna i par eller enskilt.
- **Parskrivande.** Låt eleverna skriva texter i par. Börja med att modellera hur och vad de ska skriva, så att de har en tydlig förebild. När eleverna arbetar tillsammans kan de genom samtal pröva idéer, stavning och formuleringar, samtidigt som läraren stöttar respektive utmanar där det behövs. Om parskrivandet sker på dator eller lärplatta med ljudande tangentbord får eleverna extra stöd i utvecklingen av bokstavskänedom. Genom att de ljudar tillsammans, letar efter bokstäver på tangentbordet och hör bokstavsljudet läsas upp av talsyntesen får eleverna flera möjligheter att koppla ljud till bokstav.
- **Gemensam läsning.** Använd så kallade storböcker som ni läser gemensamt och i samtal kopplar innehållet till elevernas erfarenheter och förkunskaper. Med hjälp av en dokumentkamera kan även lättlästa småböcker fungera som storböcker när de projiceras på tavlan. När boken projiceras kan läraren fokusera på ord och bokstäver i boken genom att markera dem.

När övningarna i läsläroarna kombineras med arbete med ord som eleverna redan känner till eller nyligen har mött kan avkodningsträningen upplevas som mer meningsfull, samtidigt som undervisningen stärker språkförståelsen genom att utgå från elevernas språk, erfarenheter och ordförråd (Axelsson et al., 2005; Damber, 2013)."

Att arbeta med småord och bindeord i undervisningen

Under förskoleåren och de första skolåren byggs basordförrådet ut med fler och mer avancerade ord – det som kallas skolrelaterat språk. En elev med svenska som modersmål lär sig i snitt cirka 3 000 nya ord varje läsår (Lindberg, 2006). En elev som lär sig svenska som andraspråk behöver dessutom lära sig många vardagsord som elever med svenska som förstaspråk kanske redan behärskar.

Elever som håller på att lära sig svenska som andraspråk utgör en heterogen grupp. Det innebär att vilka ord som kan vara utmanande varierar stort mellan olika individer. Undervisningen behöver därför vara flexibel och anpassad efter elevernas olika språkliga förutsättningar och behov. Det finns dock vissa typer av ord som kan orsaka svårigheter. Ett sådant exempel är bindeord såsom *eftersom*, *trots att* och *därför*. De används både i vardagligt tal och i undervisningsspråk och om eleverna inte förstår dem, kan det bli svårt att förstå hela innebörden i en mening. Orden behöver därför

uppmärksammas i undervisningen. Dessa småord undervisas inte alltid systematiskt som de ämnesspecifika orden, men de behöver få lika mycket fokus. De måste modelleras, förklaras och användas i olika sammanhang – och eleverna behöver få chans att träna på att använda dem själva.

Exempel på undervisningsaktivitet

Bindeord hjälper till att binda ihop meningar och gör det lättare för elever att förstå samband. Dessa samband kan till exempel handla om orsak ("eftersom"), motsats ("men") eller följd ("så att"). Ett sätt att arbeta med bindeord som *eftersom*, *så* och *för att*, är att utgå från leken "En ska bort".

- **En ska bort – bindeord.** Visa fyra saker eller bilder, till exempel en spade, en hink, sand och ett suddgummi. Modellera hur leken fungerar genom att välja vilken som ska bort och förklara med bindeord som *eftersom* och *för att*, till exempel:
 - "Jag tycker att hink, sand och sudd hör ihop eftersom alla orden har fyra bokstäver. Därför ska spaden bort."
 - "Eftersom sand, sudd och spade börjar på S, tycker jag att hinken ska bort."

Låt eleverna säga meningarna högt efter läraren. Visa sedan nya bilder och låt eleverna samtala i par: "*Vilken ska bort och varför?*" Uppmuntra eleverna att använda bindeorden i sina förklaringar som:

- "... ska bort, eftersom ..."
- "Jag tycker att ..., för att ..."

Genom denna aktivitet får eleverna möjlighet att formulera längre och mer komplexa meningar än de kanske annars hade gjort – de "stretchar" sitt språk (Gibbons, 2018). Det hjälper dem att ta nästa steg i sin språkutveckling.

Att undervisa om ord med flera betydelser

Ord med flera betydelser, som till exempel *bär*, *klippa*, *krona* eller *volym*, är en annan typ av ord som kan vara särskilt utmanande för elever som håller på att lära sig svenska som andraspråk. Ett annat exempel är ordet *sår*. Först kanske eleven lär sig att ett sår är något man får när man skadar sig och börjar blöda. När de sedan hör meningen "Karin sår morötter" kan det leda till missförstånd, eftersom *sår* här betyder att plantera frön. Även ord som låter likadant men stavas olika och har olika betydelser, så kallade homonymer, kan vara svåra. Ett vanligt exempel är *jul* och *hjul*. För att förstå dessa ord krävs inte bara avkodning, utan också att eleverna förstår sammanhanget. Nedan följer ett exempel på hur stöttning kan byggas upp när eleverna möter ett nytt ord eller ett ord som används på ett nytt sätt.

Exempel på undervisningsaktiviteter

- **Arbeta med ordets delar och betydelse.** Uppmärksamma ett ord i texten som eleverna reagerar på, exempelvis *älgkrona*. Stötta förståelsen genom att visa ordets delar och hur samma ordled används i andra ord, till exempel *trädkrona*, *kronblad*, *kungakrona* eller *brudkrona*.

Visa den gemensamma betydelsen genom att förklara att *krona* i alla dessa ord beskriver något som finns överst, till exempel:

- trädkronan sitter överst i trädet
- kronbladen sitter högst upp på blomman
- en krona bärs på huvudet

Visa även andra betydelser. *Krona* också kan till exempel syfta på ovansidan av ett mynt och är namnet på Sveriges valuta. Hjälpe eleverna att utveckla strategier genom att tydliggöra hur kända ord eller orddelar kan användas för att förstå och minnas nya ord i framtiden.

Detta arbetssätt hjälper eleverna att upptäcka mönster i språket och förstå hur ord hänger ihop och används i olika sammanhang. Det kan stärka både ordförståelsen och språkmedvetenheten, och kan göra det lättare att tolka och förstå nya ord i olika texter – särskilt när ord har flera betydelser beroende på sammanhang.

Att undervisa om idiomatiska uttryck

Idiomatiska uttryck och andra språkliga uttryck är ofta utmanande för elever som lär sig svenska som andraspråk (Kulbrandstad, 2006). De lärs ofta in sent, och det räcker inte att förstå orden var för sig eftersom hela uttrycket behöver förstås. För att eleverna ska kunna tillägna sig idiomatiska uttryck behöver de undervisas om dem och få möjlighet att möta och använda dem i autentiska och meningsfulla sammanhang. För att förstå hur enskilda ords betydelser ändras när de sätts ihop i idiomatiska uttryck kan jämförelser med idiomatiska uttryck på andra språk som eleverna känner till vara ett stöd (Orluf, 2015).

Exempel på undervisningsaktiviteter

- **Arbeta med idiomatiska uttryck.** Utgå från ett välkänt ord, till exempel *krona*, och berätta att uttrycket *kronan på verket* finns. Förklara att uttrycket betyder att något blir extra fint eller fulländat. Ge vardagsnära exempel, till exempel:
 - ”Tårtan var god – *kronan på verket* var jordgubbarna.”
 - ”Vi vann matchen – *kronan på verket* var Saras segermål.”

Fortsätt med andra uttryck, till exempel:

- *lägga benen på ryggen*
- *ha fjärilar i magen*
- *få blodad tand*

Samtala om vad orden betyder var för sig och vad som menas när de sätts ihop i ett uttryck. Gör jämförelser mellan olika språk. Lyft några språkliga uttryck från språk som dina elever talar. Låt eleverna illustrera uttrycken bokstavligt (ordagrant) – till exempel en bild på någon som lägger benen på ryggen – samtidigt som ni samtalar om den egentliga betydelsen. Använd uttrycken i olika sammanhang så att eleverna får chans att höra dem, förstå dem och pröva att använda dem själva.

Att arbeta med ords olika betydelser och uttryck på det här sättet kan ge eleverna strategier för att tolka och minnas ord – och förstå mer av det de läser och hör.

Att undervisa om svenska språkets struktur utifrån ett andraspråksperspektiv

Att undervisningen är andraspråksutvecklande innebär mer än att eleverna lär sig nya ord. Den omfattar även centrala delar av den språkliga basen – exempelvis hur det svenska språket är uppbyggt, ordföljd, pluralbildning, verbens användning och kongruensböjning. Med kongruensböjning avses hur adjektiv ändrar form för att överensstämma med substantivets genus (en/ett) och antal. Dessa delar av språkets struktur är något som elever med svenska som modersmål sällan behöver lika mycket undervisning i, men som är viktigt för andraspråkslevers språkutveckling.

Exempel på undervisningsaktiviteter

- **Jämföra ordföljd.** Jämför meningsbyggnad i svenska med andra språk som finns representerade i klassen, för att synliggöra likheter och skillnader genom att låta eleverna berätta hur man säger på olika språk.
- **Bygg meningar.** Bygg meningar med ordkort där eleverna väljer ett kort med subjekt, ett med verb och ett med plats eller tid, till exempel *Sara cyklar till skolan*. Bygg ut meningen med fler ord som till exempel *Sara cyklar inte till skolan i dag*. Låt eleverna byta plats på orden, vad händer om *cyklar* är först i meningen eller om *i dag* är först?
- **Verbanvändning.** Arbeta med korta meningar där ett annat verb kan passa bättre. Låt eleverna tillsammans prova olika verb och jämföra betydelsen. Exempelvis kan meningen *"Jag gick till Danmark"* bli *"Jag reste till Danmark"*, *"Jag åkte tåg till Danmark"* eller *"Jag flög till Danmark"*.

Diskutera tillsammans med eleverna vilka betydelskillnader de olika verben ger.

- **Beskriv föremål.** Använd föremål i klassrummet som ni beskriver tillsammans för att öva kongruensböjning och pluralbildning. Låt eleverna vara med och välja föremål som kräver både *en* och *ett* samt förekommer i både singular och plural, till exempel: *en grön penna – två gröna pennor, ett grönt äpple – två gröna äpplen*. Uppmärksamma eleverna på hur orden böjs i de olika formerna.

Genom att göra svenska språkets struktur synlig och konkret får eleverna möjlighet att utveckla både sin förståelse och sitt eget språkbruk i både tal och skrift.

Att bygga bakgrundskunskap för att stödja andraspråkselevs språkförståelse

Kulturell förförståelse och tidigare erfarenheter har stor betydelse för språkförståelsen (Droop & Verhoeven, 1998; Hedman 2012; Kang, 1992). Många barn- och läroböcker bygger på att läsaren känner till vissa traditioner, högtider, miljöer eller berättelser, exempelvis midsommar, julfirande, skidsemester, skogen eller kända barnsånger. För elever utan sådana erfarenheter kan förståelsen försvåras, särskilt när mycket i texten behöver läsas mellan raderna. Brist på bakgrundskunskap kan även påverka läslusten.

Nedan följer exempel på hur undervisningen kan stötta både förståelse och motivation.

Exempel på undervisningsaktiviteter

- **Skapa gemensamma erfarenheter.** Låt eleverna delta i studiebesök, utflykter eller genomför gemensamma aktiviteter på skolan, till exempel en julgransplundring.
- **Knyt an till elevernas egna erfarenheter.** Låt eleverna koppla innehållet i undervisningen till sina egna erfarenheter.
- **Samtala om textens innehåll.** Samtala med eleverna om både händelser, miljöer och kulturella referenser.
- **Dramatisera.** Låt eleverna bearbeta innehållet i en bok genom att dramatisera eller ”leka” boken.
- **Förklara viktiga begrepp.** Lyft ut centrala ord och uttryck, förklara dem och låt eleverna använda dem i samtal för att säkerställa att alla förstår dem.
- **Använd multimodalt stöd.** Låt eleverna ta hjälp av bilder, filmer, ljud och konkreta föremål för att tydliggöra innehållet.
- **Arbeta med parallella texter.** Låt eleverna möta texter om samma ämne men från olika kulturella perspektiv för att bredda förståelsen.

När elever ges stöd att utveckla den bakgrundskunskap som behövs, kan både språkförståelse och lust att läsa stärkas. Det är därför värdefullt att även välja texter med för eleverna främmande innehåll vid gemensam läsning, för att tillsammans bygga förståelse. Samtidigt är det i den tidiga läs- och skrivundervisningen med andraspråksperspektiv särskilt viktigt att texterna som används speglar elevernas språk, erfarenheter och intressen (Cummins, 2015; 2017).

Att arbeta med högläsning som språklig resurs

Högläsningens betydelse för språkutveckling kan inte nog betonas, särskilt för andraspråkselever. Den ger inte bara möjlighet att möta nya ord, utan också att närma sig skolans mer avancerade och abstrakta språk, där texter ofta innehåller komplexa grammatiska strukturer och begrepp (Damber, 2013). Genom högläsning får eleverna tillgång till ett språk de sällan hör i vardagen och möter uttryck och tankesätt som bygger upp ett passivt ordförråd – ord de kanske inte använder själva, men som de känner igen och förstår. Detta är viktigt för att kunna ta till sig textinnehåll.

För att högläsning ska bidra till språkutveckling behöver den kombineras med samtal, frågor, förklaringar och elevernas aktiva deltagande (Damber, 2013). Det är i samspelet kring texten – när eleverna får samtala om innehållet, resonera kring ords betydelse, koppla till egna erfarenheter och själva använda språket – som den verkliga språkutvecklingen kan ta fart (Schmidt & Lindstrand, 2022). Högläsning ger tillgång till många nya ord, men först när orden bearbetas i meningsfulla samtal fördjupas ordförrådet och blir användbart i fler sammanhang.

Exempel på undervisningsaktiviteter

Aktiviteter före, under och efter högläsning

Planera aktiviteter före, under och efter läsningen som stöttar elevernas förståelse och språkutveckling.

Före läsning

- Skapa förförståelse genom att introducera centrala begrepp och teman.
- Ge sammanhang genom att koppla texten till elevernas tidigare kunskaper och erfarenheter.
- Skapa gemensamma referensramar genom delade upplevelser, till exempel bilder, berättelser, filmer eller praktiska aktiviteter.

Under läsning

- Ställ frågor till texten för att stödja förståelse och engagemang.

- Red ut oklarheter kring ord, uttryck eller innehåll under läsningens gång.
- Uppmuntra eleverna att förutsäga och reflektera över textens fortsättning.

Efter läsning

- Ge utrymme för elevernas egna uttryck, till exempel genom samtal, skrivuppgifter eller kreativa aktiviteter.
- Resonera om textens budskap och jämför med egna erfarenheter.
- Repetera och befästa nya ord och uttryck genom övningar och gemensamma samtal.

När högläsningen ramas in av stöttande undervisning och elevaktivitet blir den därför en kraftfull metod för att utveckla både språk, läsförståelse och engagemang.

Referenser

Abrahamsson, N., & Bylund, E. (2012). Andraspråksinläring och förstaspråksutveckling i en andraspråkskontext. I K. Hyltenstam, M. Axelsson & I. Lindberg (Red.), *Flerspråkighet – en forskningsöversikt* (s. 153–246). Vetenskapsrådet.

Axelsson, M., Rosander, C., & Sellgren, M. (2005). *Stärkta trådar: flerspråkiga barn och elever utvecklar språk, litteracitet och kunskap: utvärdering av Stockholms stads storstadssatsning – målområde språkutveckling och skolresultat*. Rinkeby språkforskningsinstitut.

Castles A., Rastle K., & Nation K. (2018). Ending the reading wars: Reading acquisition from novice to expert. *Psychological Science in the Public Interest*, 19(1), 5–51.
<https://doi.org/10.1177/1529100618772271>

Cummins, J. (2015). Language differences that influence reading development: Instructional implications of alternative interpretations of the research evidence. I P. Afflerbach (Red.), *Handbook of individual differences in reading* (s. 223–244). Routledge.

Cummins, J. (2017). *Flerspråkiga elever: effektiv undervisning i en utmanande tid*. (Första utgåvan). Natur & Kultur.

Damber, U. (2013). Om tidig läsutveckling i det mångspråkiga samhället. I K. Hyltenstam & I. Lindberg (Red.), *Svenska som andraspråk – i forskning, undervisning och samhälle* (s. 661–684). Studentlitteratur

Droop, M., & Verhoeven, L. (1998). Background knowledge, linguistic complexity, and second- language reading comprehension. *Journal of literacy Research*, 30(2), 253–271.

- Duke, N. K., & Cartwright, K. B. (2021). The science of reading progresses: Communicating advances beyond the simple view of reading. *Reading Research Quarterly*, 56(51), 25–44. <https://doi.org/10.1002/rrq.411>
- Fredriksson, U., & Taube, K. (2025). *Läs- och skrivundervisning: vägen framåt*. (1 uppl.). Studentlitteratur.
- Gibbons, P. (2018). *Stärk språket, stärk lärandet: språk- och kunskapsutvecklande arbetssätt för och med andraspråkselever i klassrummet* (5 uppl.). Studentlitteratur.
- Grabe, W., & Yamashita, J. (2022). *Reading in a second language: moving from theory to practice* (2 uppl.). Cambridge University Press.
- Hedman, C. (2012). Läsutveckling hos flerspråkiga elever. I E. K. Salameh (Red.), *Flerspråkighet i skolan: Språklig utveckling och undervisning*. Natur & Kultur.
- Høien, T., & Lundberg, I. (2013). *Dyslexi. Från teori till praktik*. Natur & Kultur.
- Kang, H-W. (1992). Cultural interference in second language reading. *International journal of Applied Linguistics*, 2(1), 95–120.
- Kulbrandstad, L. (2006). Läs- och skrivpraxis framför dataskärmen. I L. Bjar (Red.), *Det hänger på språket*. Studentlitteratur
- Lindberg, I. (2006). Med andra ord i bagaget. I L. Bjar (Red.). *Det hänger på språket*. Studentlitteratur.
- Lindberg, I. (2013). Samtal och interaktion i andraspråksforskning. I K. Hyltenstam & I. Lindberg (Red.), *Svenska som andraspråk – i forskning, undervisning och samhälle* (2 uppl., s. 481–518). Studentlitteratur.
- Myrberg, M. (2003). *Att skapa konsensus om skolans insatser för att motverka läs- och skrivsvårigheter*. Skolverket.
- National Reading Panel, NRP (2000). *Teaching children to read: An evidence-based assessment of the scientific research literature on reading and its implications for reading instruction*. The National Institute of Child Health and Human Development. <https://www.nichd.nih.gov/publications/pubs/nrp/pages/smallbook.aspx> (hämtad 20251211)
- Orluf, B. (2015). Språk i kroppen. I H. P. Laursen (Red.), *Litteracitet och språklig mångfald* (1 uppl.). Studentlitteratur.

Quinn, J. M., Wagner, R. K., Petscher, Y., & Lopez, D. (2015). Developmental relations between vocabulary knowledge and reading comprehension: A latent change score modeling study. *Child Development*, 86(1), 159–175.
<https://doi.org/10.1111/cdev.12292>

Riad, T., & Lim Falk, M. (2025). *Automatisering 1. Undervisningsstöd för lärare och lärarstudenter. Inramning och teoretiska utgångspunkter (Skolverkets försöksverksamhet med språkstärkande insatser under skollov)*. Intensivsvenska, Institutionen för svenska och flerspråkighet, Stockholms universitet.

Schmidt, C., & Lindstrand, S. H. (2022). Dialogisk högläsning i förskoleklassen och årskurs 1:” Jag tycker att molnbullen smakar delikat”. *Forskning om undervisning och lärande*, 10(1), 78–99.

Skolverket (2022). *Kommentarmaterial till kursplanen i svenska som andraspråk – grundskolan*. Skolverket.

Taube, K., Fredriksson, U., & Olofsson, Å. (2015). *Kunskapsöversikt om läs- och skrivundervisning för yngre elever*.

Verhoeven, L. (2009). Components in early second language reading and spelling. *Scientific Studies of Reading*, 4(4), 313–330.
https://doi.org/10.1207/S1532799XSSR0404_4

Viberg, Å. (1993). Andraspråksinläring i olika åldrar. I: E. Cerú (Red.), *I Svenska som andraspråk. Mera om språket och inläringen. Lärarbok 2* (s. 13–83). Natur & Kultur.

Westlund, B. (2012). *Att undervisa i läsförståelse: lässtrategier och studieteknik*. (2 uppl.). Natur & Kultur.

Winlund, A., Lyngfelt, A., & Wengelin, Å. (2017). Nyanlända elevers litteracitetspraktiker i skolan [Elektronisk resurs]. *Educare*. (50–71).

Zetterholm, E. (2017). Barn skriver på flera språk. *Educare*. (99–117).

Zetterholm, E. (2022). Uttal, fonologi och skrivande hos flerspråkiga yngre elever. I D. V. Börtzell-Szuch & S. Vuorenperä (Red), *Läs- och skrivundervisning utifrån elevers varierade behov* (s. 53–79). Gleerups.